

STRUKTURA ZAWODOWA I SPOŁECZNA PERCEPCJA PROFESJI W POLSCE. UJĘCIE SOCJOLOGICZNE

Rozprawy Społeczne Nr 2 (IV) 2010, 41-58

Jan Maciejewski, Katarzyna Dojwa

Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie: Transformacja systemowa w Polsce miała wiele wymiarów. W kontekście polityki zaowocowała demokratyzacją, pluralizmem, wielością partii politycznych i względną otwartością rekrutacji politycznej. W dziedzinie gospodarki przekształcenia doprowadziły do likwidacji zasad centralnego starowania i poddania zachowań aktorów grze rynkowej. Skorelowane z nimi, ale także mające inne, autonomiczne źródła zmiany społeczne otworzyły polskie społeczeństwo na trendy światowe i europejskie. Pojawiały się zjawiska wcześniej w naszym społeczeństwie niespotykane, bądź też obecne marginalnie, rzesze ludzi musiały zmienić dotychczasowe strategie życiowe, aby móc funkcjonować w nowej rzeczywistości. Na styku płaszczyzn konstruujących sferę zainteresowań socjologii i ekonomii pojawiły się rozmaite kwestie, które wydają się interesujące i ważne nie tylko z punktu widzenia nauki, ale również praktyki życia społecznego. Kardynalną kwestią jest tu bezrobocie, wykluczenie społeczne a także dostosowywanie jednostek do realiów rynku pracy. Wynikałoby z tego zainteresowanie przekształceniami mającymi miejsce na rynku pracy, w kontekście zmian dotyczących poszczególnych profesji. Sam proces pracy odbywa się najczęściej w określonym otoczeniu społecznym, zjawiska współczesności póki co nie doprowadziły do pojawienia się na masową skalę zorientowanych zadaniowo diad, które czynności związane z pracą ludzką wykonują w separacji od innych jednostek. Dodatkowo zawody nie istnieją w próżni – adresatami ich wytworów są jednostki. W toku codziennego życia każdy z nas styka się z przedstawicielami rozmaitych profesji, wytwory materialne pracy ludzkiej towarzyszą nam na każdym kroku. Istotne zatem wydaje się to, w jaki sposób oceniamy przedstawicieli poszczególnych profesji, czy w świetle ich statusów uważamy, że odgrywają swe role tak jak powinni. Tym właśnie zagadnieniom poświęcone są nasze rozważania.

Słowa kluczowe: dostosowywanie do realiów rynku pracy, przekształcenia na rynku pracy, zmiany profesji

1. Wyobraźnia socjologiczna jako sposób patrzenia na świat

W wielu miejscach wskazuje się na to, że wyrażnym utrudnieniem dla socjologii jako nauki jest to, że jej przedmiot badań w dużej mierze jest znany osobom spoza jej kręgów naukowych. Żyjąc w społeczeństwie jednostka jest uczestnikiem wielu grup społecznych, uczy się zachowań realizowanych w różnych kręgach i dopasowuje odpowiednie role do sytuacji, w których jest aktorem. Podstawowe kategorie którymi operuje nauka zdają się powszechnie znane, część prawideł życia społecznego została przed laty, bądź często przed wiekami skodyfikowana w przekazach, literaturze, a nawet przysłowiach. Nie mniej jednak owa wiedza nie tylko nie spełnia warunków poznania naukowego, ale dodatkowo nacechowana uproszczeniami i stereotypami może zaciemniać obraz świata społecznego.

Podjęte przez nas rozważania dokonywane są przy przyjęciu założenia o konieczności patrzenia, badania oraz opisu rzeczywistości społecznej z uwzględnieniem wyobraźni socjologicznej. Wyobraźnia socjologiczna jest pewnym sposobem służącym do opisanego sposobu patrzenia na świat, łączącym jednostkowe, społeczne i historyczne wymiary ludzkiego życia. Autor terminu i podejścia – C. Wright Mills – zwraca uwagę, że dopiero patrzenie na zjawiska w szerszym, ponadjednostkowym, jak i historycznym ujęciu pozwala nam uchwycić ich sedno. Rehabilitując ideę socjologii historycznej (Szacki 2002, s. 833-835),

umiejętnie łączy perspektywę jednostkową z szerszą perspektywą społeczną, zjawiska mające miejsce na megapozymie, z tym co konstruuje losy ludzi. Mills zwraca uwagę, że „*Gdy społeczeństwo ulega uprzemysłowieniu, chłop staje się robotnikiem, pan feudalny znika lub zostaje przemysłowcem. Gdy klasy powstają lub upadają, człowiek zyskuje lub traci pracę, gdy stopa zwrotu inwestycji rośnie lub spada, człowiek nabiera nowej otuchy lub bankrutuje*”. Wedle Millsa zmiany w jednym wymiarze są asumptem zmian zachodzących w innym. Wpływają także na życie społeczne jednostek, w sensie socjologicznym na posiadane przez nie statusy oraz przyjmowane i realizowane role społeczne. Oddajmy ponownie głos samemu autorowi „*Elity władzy*”. Otóż „*kiedy wybucha wojna agent ubezpieczeniowy staje się artylerzystą, sprzedawca – operatorem radaru; żona żyje samotnie, dziecko dorasta bez ojca. Nie można zrozumieć ani życia jednostek, ani życia społeczeństwa, nie odnosząc jednego do drugiego*” (Mills 2007, s. 49-50).

Mills zwraca uwagę, że ludzie zazwyczaj nie definiują swych trosk w kontekście zmiany historycznej oraz wystąpienia pewnej sprzeczności instytucjonalnej. Najczęściej nie wiążą swego bytu z wznosami i upadkami społeczeństw, w których żyją. Nie zdają sobie często sprawy jak ich własny los jest powiązany z losem świata. Nie mają oni kwalifikacji intelektualnych potrzebnych, aby uchwycić zależność życia człowieka i zjawisk zachodzących w społeczeństwach, biografii jednostki i historii, jaźni indywiduum i zjawisk świata. „*Zwykli ludzie nie potrafią sobie poradzić*

z własnymi osobistymi troskami w taki sposób, aby kontrolować przemiany strukturalne, które stanowią zwykłe ich podłoże" (Mills 2007, s.50).

Stąd też zasadne wydaje się naukowe poznawanie zjawisk, których występowanie wydaje się oczywiste i uchwytnie nawet dla postronnego obserwatora. Jednak dopiero porzucenie indywidualizmu własnych doświadczeń na rzecz rozwiniętej socjologicznej metodologii (Sułek 2002) pozwala na obiektywne przyjrzenia się tym zjawiskom. Takie ujęcie chcieliśmy zaproponować pisząc o przemianach mających miejsce w polskiej sferze zatrudnienia oraz w percepcji społecznej zawodów i specjalności. Na koniec chcieliśmy przyrzeć się trzem wybranym profesjom, wychodząc z założenia, że ich znaczenie i rola, jak i przemiany wewnątrz nich wygenerowane przez transformację systemową oraz zmiany o charakterze globalnym mogą stanowić przyczynek do dalszych badań i studiów, ale także zrozumienia zmian zachodzących ogólne w sferze pracy ludzkiej.

2. Przemiany w strukturze zatrudnienia w Polsce

Kwestia samej transformacji systemowej, w rozmaitych kontekstach była wielokrotnie omawiana, powyżej wskazaliśmy na wybrane jej aspekty. Poza względnie powolnie kroczącymi zmianami w strukturze społecznej oraz zmianami w sferze kultury. Jak wskazuje P.Sztompka (Sztompka 2002, s. 279 i dalsze), w miejsce kolektywizmu pojawia się indywidualizm, egalitaryzm zostaje zastąpiony merytokracją, przeciętność – sukcesem. Równocześnie dawna pewność i bezpieczeństwo zostają wyparte przez ryzyko, na które jednostka współcześnie jest immanentnie narażona (Beck 2002). Orientacja na przyszłość, nie poddawanie się losowi i bycie kreatorem swoich poczynań, przesunięcie odpowiedzialności za życie jednostki od państwa, systemu do jej samej – to inne wymiary współczesności. Wszystko to okaże się istotne dla polskiego rynku pracy, zmian zachodzących w zatrudnieniu, zachowań jednostek i aktorów instytucjonalnych.

Struktura warstwowa polskiego społeczeństwa zmienia się i ewoluuje, stąd też istotne wydaje się przyjrzenie temu, jakie są główne kierunki zachodzących przemian. Jeśli chodzi o kategorie społeczno zawodowe to ich rozkład w naszym kraju prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Warstwy społeczne (kategorie społeczno – zawodowe) w okresie 1987 – 2005

Kategorie społeczno – zawodowe	1987	2005
Inteligencja	7,7	11,0
Pozostali pracownicy umysłowi i pracownicy usług	29,2	30,2

Właściciele firm	3,6	6,2
Robotnicy wykwalifikowani	28,6	26,5
Robotnicy niewykwalifikowani	11,1	14,0
Rolnicy	19,8	12,1
Razem	100,00	100,00

Źródło: Jacek Wasilewski „Formowanie się nowej struktury społecznej”, [w:] „Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian”, pod red. J.Wasilewskiego, Wyd. „Scholar”, Warszawa 2006, s. 47 – 102, s. 79.

Jak wskazuje J. Wasilewski w jeśli porównujemy nasze społeczeństwo z społeczeństwem schyłku PRL, to widzimy, że w Polsce nie nastąpiły rewolucyjne przemiany jeśli chodzi o strukturę społeczną. Nie mniej jednak pewne zmiany są widoczne. Badania pokazują zdecydowane zmniejszenie się liczby rolników, wzrost liczby prywatnych przedsiębiorców determinowany przekształceniami w sferze własnościowej. Zgodnym ze zjawiskami na poziomie makrosocjalnym byłby wzrost liczby specjalistów (inteligencji). Wszak wedle teorii z końca lat 80. XX wieku *knowledge class* złożona z ludzi zajmujących się produkcją i dystrybucją wiedzy miałyby zastąpić klasę robotniczą w roli przeciwnika przemysłowej burżuazji (Berger 1995). Zastanawiać może natomiast to, że klasa robotnicza w Polsce nie zmniejszyła się, co w głównej mierze było skutkiem przejść z rolnictwa (Wasilewski 2006, s.79 i dalsze).

W podjętych przez nas rozważaniach istotne są zmiany, które zaszły w strukturze zawodowej. Obrazuje je tab. 2.

Tabela 2. Zamiany struktury zawodowej ludności czynnej ekonomicznie (zmiany w okresie 1997 – 2005 w %)

Struktura zawodowa	1997	2001	2005
Wyższe kadry kierownicze w administracji państwowej i dyrektorzy przedsiębiorstw	2,1	2,2	1,8
Specjaliści techniczni i nietechniczni (inteligencja)	10,7	13,7	14,8
Technicy, pracownicy administracyjni i specjaliści średniego szczebla	12,6	10,7	9,4
Rutynowi pracownicy biurowi	6,2	5,8	7,4
Właściciele firm	11,9	10,2	7,3
Pracownicy placówek handlowych i usługowych	11,2	12,0	15,7
Brygadziści i robotnicy wykwalifikowani	17,4	20,2	16,7
Operatorzy maszyn (robotnicy półwykwalifikowani)	8,3	7,2	7,9
Robotnicy niewykwalifikowani i rolni	9,3	8,8	7,8
Rolnicy (właściciele gospodarstw rolnych)	10,3	9,2	11,2
Razem	100,00	100,00	100,00

Źródło: Jacek Wasilewski „Formowanie się nowej struktury społecznej”, [w:] „Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian”, pod red. J.Wasilewskiego, Wyd. „Scholar”, Warszawa 2006, s. 47 – 102, s. 84.

Najważniejsze kwestie, które pokazują dane ilościowe dotyczą wyraźnej labilności (chwiejności) zmian zachodzących w strukturze społecznej. Związane jest z tym zjawisko trajektorii karier jednostek – współczesne sekwencje karier charakteryzują się wysoką dynamiką. Kiedyś jednostka zaczynająca pracę jako robotnik, pozostawała nim do końca życia. Teraz to się zmienia. Kariera zawodowa jednostki nie jest często stabilna, nie charakteryzuje jej wspinanie się po stopniach jednych schodów (Wasilewski 2006, s. 84 i dalsze). Określa to obrazowo B. Mach – kariera jednostki jest „(...) pełna wznoszeń i upadków, zmian pracodawców i miejsc zatrudnienia, przechodzenia między pozycjami kierowniczymi a wykonawczymi, samodzielnymi a najemnymi, ekspertów a pracowników biurowych” (Mach 2003, s.14). Sfera pracy nie sytuuje jednostki na określonym miejscu struktury. J. Wasilewski wskazuje na „wędrówki pozycyjne” którym jest poddana, które często najeżone są epizodami wpadania/ wychodzenia z bezrobocia. Jeśli chodzi o przemiany strukturalne to oczywiście widoczny jest tu wzrost liczby specjalistów, co wiąże się z profesjonalizacją. Serwicyzacja powoduje, że wzrasta udział pracowników placówek handlowych i usługowych. Maleje stale liczba: techników, pracowników administracyjnych, specjalistów średniego szczebla aczkolwiek kategoria ta powinna wzrastać liczebnie, bo stanowi zaplecze działania wykwalifikowanych kadr, managerów. Na przełomie obu badań zaobserwowano spadek liczby właścicieli firm, implikowany mechanizmami rynkowymi, konkurencją wielkiego kapitału. Obserwowalny, jednak znikomy, jest spadek liczby robotników niewykwalifikowanych (Wasilewski 2006, s. 47-102).

3. Zawody w społeczeństwie

Demokratyzacja i pluralizm, jak i rozwój ośrodków badania opinii, wreszcie – wszechobecna popularność badań sondażowych sprawiają (Dojwa 2006, s. 105-115), że o społecznym odbiorze rozmaitych zawodów możemy dziś powiedzieć bardzo wiele. Poniżej omówimy niektóre z badań sondażowych realizowanych na próbie ogólnopolskiej.

Prestiż – rozumiany w sposób pozanaukowy ma walor wartościujący. Różne definicje czynią go cieniem zamożności, wykształcenia, popularności, elitarności. Oczywiście znaczenie socjologiczne prestiżu odnosi się do jego rozumienia, jako szacunku społecznego, uznania wyrażanego jednostce bądź grupie, którego najwyższą postacią jest sława (Sztompka 2005, s.354). W innym ujęciu prestiż jest jednym z elementów składowych statusu społecznego (Olechnicki, Załęcki 1997, s.163). Jeśli określenie prestiżu jest odnoszone do sfery pracy, rozumie się go jako „szacunek, posłuch i poważanie okazywane jednostce (grupie zawodowej), wynikające bezpośrednio z zaj-

mowanej przez nią pozycji zawodowo – ekonomicznej” (Olechnicki, Załęcki 1997, s.163).

Jeśli za wskaźnik prestiżu uznamy wysokie dochody, to na szczycie hierarchii znajdowałyby się polityk, potem zaś zawody związane z wymiarem sprawiedliwości (prawnik, sędzia, adwokat), oraz profesje związane z zarządzaniem (prezes, kierownik, dyrektor) następnie lekarz. Natomiast jeśli wskaźnikiem prestiżu zawodu będzie dla nas szacunek u ludzi, którym cieszy się profesja to na najwyższej pozycji natrafiamy na zawód lekarza, potem nauczyciela, księdza, ponownie na zawody prawnicze, policjanta, strażaka oraz żołnierza („Polacy o zawodach”, OBOP, 23/2000). Inne badanie (Prestiż zawodów”, CBOS, 32/1999), w którym prestiż zawodu został ponownie odniesiony do skali społecznego poważania prowadzi do podobnych wyników, nie mniej inna konstrukcja narzędzia badawczego zaciemnia prezentowany obraz¹⁴. Zawodem cieszącym się największym poważaniem jest profesor uniwersytetu, potem zaś lekarz, nauczyciel i sędzia. Niżej sytuuje się pielęgniarka, inżynier pracujący w fabryce oraz dyrektor fabryki (Prestiż zawodów”, CBOS, 32/1999). Widać zatem poważne zbieżności jeśli chodzi o wyniki odmiennych badań empirycznych.

Uczciwość i rzetelność zawodowa wydaje się bardzo ważnym wymiarem różnicującym profesje. Od części zawodów oczekujemy wyższych standardów moralnych, usługi świadczone przez ich przedstawicieli są dla nas ważne, istotne, często kluczowe – dlatego względem nich potencjalne standardy wydają się wyższe. Oczywiście nie możemy także zapomnieć o tym, że niektóre profesje same generują mechanizmy zabezpieczające przestrzeganie pewnych standardów. Sama popularność kodeksów etycznych mogłaby być potraktowana jako wskaźnik wewnętrznej potrzeby dbania o ich jakość (Barcik 1996, s. 143-169). Z drugiej jednak strony życie społeczne dostarcza nam rozmaitych przykładów uruchamiania mechanizmów samoobrony, specyficznej więzi społecznej, kiedy przedstawiciele pewnej profesji są zagrożeni. Wskazane powyżej kwestie mogą – ale nie muszą być czynnikami wpływającymi na percepcję społeczną określonych profesji. Podobny wpływ może wywierać także charakter i jakość dotychczasowych kontaktów społecznych, prezentacja w mediach, zapośredniczone bądź bezpośrednie doświadczenia jednostki.

Badanie opublikowane w styczniu 1998 roku („Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 1998) dotyczące uczciwości i rzetelności zawodowej pokazuje, że na szczycie rankingu znajdują się naukowcy. Druga pozycja zajmowana jest przez pielę-

¹⁴ W przypadku badania CBOS pytanie miało charakter zamknięty i respondenci przyznawali poszczególnym profesjom określone oceny (bardzo duże, duże, średnie, małe bądź bardzo małe poważanie). Natomiast w przypadku badania OBOP było to pytanie otwarte, respondenci mogli wskazać 3 zawody które ich zdaniem są najbardziej szanowane przez ludzi.

gniarki, natomiast trzecia przez nauczycieli. Kolejne miejsca zajmowali dentyści oraz lekarze. Należy zwrócić uwagę, że wszystkie te profesje są względnie „stare”, co rozumiane jest tutaj, nie tyle przez pryzmat wieloletniej historii i tradycji, co raczej przez fakt ich obecności w polskiej strukturze zatrudnienia przed transformacją systemową. Drugą kwestią, która wydaje się interesująca jest to, że są to profesje związane sensu stricto z sektorem publicznym. Co jednak ważne – nie z sferą zarządzania państwem, samorządem, państwowymi przedsiębiorstwami, raczej byłyby to profesje związane z profesjonalizmem, wiedzą ekspercką – i biorąc pod uwagę realia rynkowe – niską płacą. Na samym dole tegoż rankingu również natrafiamy na zawody także wchodzące w skład sektora publicznego: to zarówno politycy, urzędnicy w mieście i gminie, jak i posłowie.

Dwa lata później zostaje zrealizowana analogiczne tematycznie badanie ilościowe („Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 2000). Różnice mają miejsce tylko w przypadku konstrukcji niektórych elementów narzędzia badawczego, stąd możliwe wydaje się dokonanie porównań. Ponownie pierwsze miejsce wśród profesji, które respondenci postrzegają przez pryzmat uczciwości i rzetelności ich przedstawicieli zajęli naukowcy. Kolejne wskazania dotyczyły pielęgniarek oraz nauczycieli. Widoczna jest tu zbieżność z poprzednim badaniem. Na czwartej pozycji respondenci umieścili dziennikarzy, potem – rzemieślników wykonujących różne naprawy i usługi. Następne miejsca zajmują stomatolodzy, wysoko oceniani w poprzednim badaniu, dużo niższą tym razem lekarze. Powyżej nich sytuują się finansjści, bankowcy – czyli profesje, które w poprzednim badaniu sytuowały się na gorszych pozycjach. Ich charakter i względna nowość mogłyby świadczyć o wrastaniu w percepcję społeczną oraz legitymacji zawodów w polskim społeczeństwie. Moglibyśmy to też połączyć ze stopniowym, ale efektywnym kreowaniem pozytywnego ich wizerunku. Jeśli natomiast chodzi o zawody najgorzej oceniane przez badanych to w porównaniu z poprzednim badaniem zmiany dotyczą nie tyle samego charakteru zawodów, co raczej kolejności wskazań. Najgorzej ocenianą przez respondentów profesją byłoby ponownie politycy. Kolejne miejsca zajęli: posłowie na Sejm RP (parlamentarzyści), urzędnicy państwowi wyższego szczebla, potem zaś – urzędnicy w urzędach gminy i miasta.

Badanie opublikowane w marcu 2006 roku („Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 2006) generalnie utrzymuje poprzednie trendy, aczkolwiek natrafiamy na interesujące zmiany nie tyle w czołówce rankingu, bądź na jego dole, co raczej na pozycjach pośrednich. Tak jak to miało miejsce w poprzednich badaniach na górze rankingu respondenci usytuowali naukowców. Ich średnie oceny wysokiej bądź bardzo wysokiej uczciwości i rzetelności zawodowej wyniosły 68%. Kolejną pozycję zajęły pielę-

gniarki (60%), potem – nauczyciele (50%). Czwarte miejsce przypadło ponownie dziennikarzom (49%), natomiast piąte – stomatologom (46%). Tak jak w poprzednich badaniach, na usytuowane na dole drabiny wskazań są funkcje związane z władzą publiczną. Ostatnia pozycja przypadła mandatariuszom polityki szczebla państwowego – pozytywnie rzetelność zawodową polskich parlamentarzystów oceniło zaledwie 7% badanych. Nieco wyżej znaleźli się politycy, uzyskując 8% pozytywnych wskazań, wyżej urzędnicy państwowi wysokiego szczebla (14%). Co interesujące, są to zawody i funkcje związane już nie z władzą publiczną, tylko ściśle ze sferą państwa. W świetle tych badań dziwi względny awans na wyższe pozycje urzędników w mieście i gminie (21% pozytywnych wskazań), szczególnie wtedy kiedy odniesiemy to do innych badań porównawczych postrzegania władzy na szczeblu lokalnym i centralnym (Dojwa 2006, s. 105-115) oraz stającego się faktem coraz większego reprezentowania przez samorząd mieszkańców (Dojwa 2008). Jeśli chodzi o profesje, które najwięcej straciły w kontekście poprzedniego badania z 2000 roku, to biorąc pod uwagę wskazania procentowe byłoby to sędziowie, posłowie, politycy, agenci ubezpieczeniowi, a także finansjści i bankowcy. Natomiast elementy poprawy wizerunku miałyby miejsce w przypadku policjantów, działaczy związków zawodowych, wskazanych już urzędników w urzędach gminnych oraz prywatnych przedsiębiorców.

Jeśli odniesiemy to do analogicznych badań zrealizowanych w Stanach Zjednoczonych to zauważymy zarówno podobieństwa, jak i różnice. Tam również względnie wysoki byłby prestiż pielęgniarek, nauczycieli, potem na wysokich pozycjach sytuowałiby się lekarze, stomatolodzy również wysoko oceniani w naszym społeczeństwie oraz policjanci. Największe różnice dotyczyłyby postrzegania zawodu sędziego – w USA zdecydowanie częściej widzianego przez pryzmat uczciwości i rzetelności niż w Polsce. Te same tendencje byłyby widoczne w przypadku księży, lekarzy oraz bankowców i finansistów. Przy czym – biorąc pod uwagę quasi monoreligijność naszego społeczeństwa, określaną na podstawie rozmaitych badań empirycznych (Borowik 2002, Mariański 2007, Marody 2002) relatywnie niskie postrzeganie uczciwości księży w naszym kraju może wydawać się dziwne.

Przeanalizujmy jeszcze jedno badania ilościowe, dotyczące specyficznej kategorii profesji – zawodów zaufania społecznego. Wedle respondentów są one postrzegane przez pryzmat specjalnych standardów, etycznych, moralnych oraz wysokiej jakości usług świadczonych przez ich przedstawicieli („Opinia społeczna na temat zawodów zaufania społecznego”, CBOS, 73/2004). Pomimo bardzo częstego posiadania przez te profesje korporacji zawodowych, w interpretacji badanych nie jest to warunek konieczny aby ich przedstawiciele byli w nich skonsolidowani. Spontaniczne postrzeganie zawodów zaufania publicznego

wskazuje, że na czele tych profesji znajduje się lekarz. Następne pozycje zajmują: sędzia, policjant, polityk oraz nauczyciel, prawnik oraz osoba sprawująca funkcję publiczną. Musimy zwrócić uwagę na to, że hierarchia spontanicznie wskazywanych przez badanych profesji nie pokrywa się w żadnym stopniu z rankingami dotyczącymi uczciwości i rzetelności zawodowej zaprezentowanymi powyżej. Osoba wykonująca zawód zaufania społecznego powinna cechować się niezaganną postawą moralną i etyczną (80% wskazań „zdecydowanie tak”), świadczyć usługi wysokiej jakości (79%), zachować tajemnicę (69%), generować specyficzny typ więzi z odbiorcą usługi (60%). Czy czyni tak lekarz którego uczciwość i rzetelność pozytywnie ocenia zaledwie 37% badanych, czy opisywany powyżej polityk o którym myśli tak 8% badanych, albo też wskazywany już wcześniej sędzia (16% wskazań) („Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 2006)? Analizując wspólnie wyniki obu badań sondażowych moglibyśmy sformułować wniosek, że w przypadku części pewne elementy konstytuujące zręby zawodu zaufania społecznego nie są realizowane.

4. Portrety socjologiczne wybranych profesji

4.1. Żołnierze zawodowi Wojska Polskiego

Zmiany zachodzące w Wojsku Polskim i zawodowej służbie wojskowej są związane z szeregiem czynników. Przypomnijmy, że transformacja w kontekście polskiej armii objęła przemiany polityczne (demokratyzację oraz odideologizowanie armii), przebudowę organizacyjną, redyslokację oddziałów oraz redukcję liczby żołnierzy oraz sprzętu (Maciejewski, Wolska-Zogata 2005, s. 7). Kolejne zmiany w polskiej armii determinuje wejście naszego kraju do Unii Europejskiej, ale przede wszystkim – uczestnictwo w NATO (Maciejewski i in. 2008). Dziś wojsko – jak czytamy w jednym z komunikatów CBOS – „*jest jedną z instytucji od dłuższego czasu najlepiej ocenianą*” („Opinie o działalności instytucji publicznych”, CBOS, BS 16/2008). W styczniu 2008 roku blisko trzy czwarte badanych (73%) miało dobrą opinię o jego działalności, a tylko co dziesiąty (10%), złą. Powyższe badanie pokazywałoby dość wysoką akceptację dla Wojska Polskiego jako instytucji i co wydaje się naturalne – implikowałoby także pozytywne oceny jego funkcjonariuszy.

Jeśli chodzi o nabycie formalnego statusu żołnierza zawodowego, to wedle art. 2 ustawy o służbie zawodowej żołnierzy zawodowych¹⁵ „*żołnierzem zawodowym może być osoba posiadająca wyłącznie obywatelstwo polskie, o nieposzlakowanej opinii, której wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej nie budzi wątpliwości, posiadająca odpowiednie kwalifikacje oraz*

zdolność fizyczną i psychiczną do pełnienia zawodowej służby wojskowej”. Jeśli chodzi o strukturę wojska, to podobnie jak ma to miejsce w przypadku innych grup dyspozycyjnych tu również natrafiamy na ścisły, zhierarchizowany podział statusów i ról¹⁶. Jak podają oficjalne źródła, stan ewidencyjny żołnierzy w Siłach Zbrojnych na dzień 30 czerwca 2008 roku przedstawia się następująco: ogółem służbę w wojsku Polskim pełni 124 195 osób, z czego 125 to generałowie, ok. 23 150 – oficerowie, ok. 41 720 – podoficerowie zawodowi, ok., 10 900 0 szeregowi zawodowi. Wedle danych żołnierzy niezawodowych jest 48 300¹⁷.

Patrząc na zagadnienia służby – zawodu żołnierza zawodowego nie możemy nie dostrzec kilku ważnych kwestii. Jak wskazuje A. Łapa, żołnierze zawodowi są grupą zawodową o widocznym rozwarstwieniu wewnętrznym (Łapa 2006, s. 24). Służba w wojsku ma swoje niewątpliwie negatywne aspekty, które dotyczą m.in. problemów niedostosowania do specyficznej kultury organizacyjnej, co może w skrajnych sytuacjach skutkować samobójstwem żołnierza (Maciejewski, Gąsiorowska 2006, s. 59-69). Wojska nie omijają także zjawiska współczesne, takie jak choćby lobbining (Iwanek 2007, s. 169-178). Warto także wskazać, że ostatnie lata przyniosły wzrost liczby kobiet wśród żołnierzy zawodowych Wojska Polskiego, co stało się zarówno asumptem dla studiów i badań (Maciejewski 2002, Dębska, Kłoczowski 2001, Dębska 2004), jak i próby poszukiwań racjonalnych rozwiązań dotyczących ich służby (Laszczak 2007, s. 269-280).

4.2. Politycy

Prezentowane powyżej badania opinii publicznej unaoczniają nam że pisząc o politykach zdajemy sobie sprawę z tego, że jest to kategoria niejednorodna. Politycy to zarówno osoby zsiadające w sejmie i senacie, działacze i liderzy partii politycznych. Biorąc pod uwagę rozmaite szczeble organizacyjne za polityków – w rozumieniu terminu, które moglibyśmy wywodzić od Arystotelesa – natrafiamy w radzie gminy, powiatu, miasta oraz w sejmiku wojewódzkim. Są mini także prezydent miasta i jego burmistrz, a także wójt w gminie wiejskiej. Pytaniem otwartym pozostaje, czy tym mianem możemy na przykład określać sołtysa wsi (Dojwa, Placety 2008), bądź też w duchu szerokiej definicji Webera – przywódcę związku zawodowego? Politycy parlamentarni, działający w klubach i partiach politycznych to „produkt” XIX stulecia. Kiedy zawieranie układów i koalicji stało się podstawą wygrywania pewnych kwestii i forsowania ustaw, w przeszłość

¹⁵ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. O służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

¹⁶ W kontekście innych grup dyspozycyjnych pisze o tym Zdzisław Morawski „Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeństwa Polski na przykładzie trzech organizacji formalnych”, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005 oraz Zdzisław Morawski „Funkcjonowanie policji w strukturze społecznej”, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.

¹⁷ www.wp.mil.pl/wojsko_w_liczbach/kadry.

odeszli sprytni książęta Machiavellego, wybitni przywódcy opisywani przez Hegla, spolegliwi opiekunowie Kotarbińskiego, bądź sędziwi i wykształceni filozofowie Platona. Obrady Okrągłego Stołu i czerwcowe wybory 1989 roku otwierają polską scenę polityczną, na której dotąd dominowała monopartia. Powstają nowe ugrupowania, część z nich rozpadnie się po krótkim czasie, inne w kolejnych awatach będą trwać po dziś dzień.

Jeśli chodzi o percepcję szeroko rozumianej polskiej klasy politycznej to obrazowy nadal wydaje się cytat sprzed kilku lat. *„Epitety, jakimi obdarza się polskich polityków (...), są zbyt mocne, aby mogły być przytaczane w publikacji naukowej. Poprzestańmy na stwierdzeniu A. Szczypiorskiego, iż większość są to „>amatorzy bez przygotowania nie tylko do rządzenia, ale w ogóle do odegrania jakiegokolwiek roli publicznej. Dużo nieuctwa, jeszcze więcej pychy i głupoty<<”* – czytamy w artykule Tomasza Gobana – Klasa (Goban-Klas 1992, s. 184). Prezentowane powyżej badania dotyczące społecznego odbioru zawodów i specjalności nie pozostawiają złudzeń co do oceny rządzących. Do podobnych wniosków prowadzą także badania odbioru polityki jak takiej oraz instytucji z nią związanych. Trudno mówić tu o tendencji, raczej bardziej adekwatnym określeniem wydaje się stwierdzenie takim, a nie innym stanie rzeczy. Jeśli przyjrzymy się Izbie Niższej naszego parlamentu, to widzimy, że najwyższym zaufaniem obdarzony był Sejm Kontraktowy, przez kilka pierwszych miesięcy swojej działalności (w listopadzie 1989 roku zyskiwał akceptację blisko dziewięciu z dziesięciu respondentów) (Lelińska 1995, s. 299-320, s. 302). W badaniu z czerwca 2008 roku działalność sejmu „raczej dobrze” ocenia co piąty badanych (27%), natomiast „raczej źle” i „zdecydowanie źle” 60% badanych („Oceny działalności prezydenta, sejmu i senatu”, CBOS, 100/2008).

Istotne są zjawiska mające miejsce w sferze życia politycznego. Już wiele lat temu Z. Pitraś wskazywał, że grupa rządząca w Polsce zaczęła się zamykać (Pitraś 1996, s. 133-146). Rola głównego aktora zmian po uformowaniu się instytucji gospodarki rynkowej i demokracji politycznej przestała być przez polityków realizowana (Rychard 2002, s. 147-172). Cieniem na funkcjonowaniu elit politycznych wszystkich szczebli kładłyby się zjawiska związane z korupcją.

Jeśli chodzi o zjawiska mające miejsce w Polsce lokalnej to wpływ polityki szczeble centralnego jest poważny, nie mnie bezzasadne byłoby jego przecenianie. Jakość i efektywność lokalnych elit samorządowych jest szczególnie istotna dla mieszkańców, wszak *„władza jest najbardziej odczuwalna tu i teraz, a więc na poziomie lokalnym i regionalnym”* (Jacher 2003, s. 13-20). Wyniki badań dotyczących działania samorządu terytorialnego pokazują z jednej strony większościowe przekonanie mieszkańców, że dbają one

głównie o swoje własne interesy, jak i to, że część osób dostrzega ich zaangażowanie w sprawy obywateli¹⁸.

4.3. Dziennikarze

Pluralizacja mediów i zanik cenzury zmieniają także zawód dziennikarza, co samo z siebie stanowi może ważny przedmiot badań socjologicznych, jak również wydaje się interesujące z punktu widzenia samego ładu informacyjnego w naszym kraju (Pokorna 2007, s. 131-144). W czasach PRL prasa była określana „prawą ręką” partii, dziennikarze zaś żołnierzmi „frontu ideologicznego” (Borkowska 1996, s. 212-218). Obecnie dziennikarze stanowią wyodrębnioną kategorię zawodową, która legitymując się określonymi umiejętnościami i kompetencjami, wykonuje pewne czynności, które – w sensie materialnym stanowią podstawę dochodu ich gospodarstw domowych. Jest to kategoria niejednorodna, gdyż *„mianem dziennikarza obejmuje się osoby, które pracują w radiu, telewizji, w tygodnikach, różnego typu miesięcznikach: społeczno – kulturalnych, zawodowych, specjalizacyjnych, wreszcie w gazetach codziennych. Dziennikarstwo obejmuje także zajęcia o bardzo różnym charakterze. W jego ramach mamy redaktorów, reporterów, fotografów, prezenterów”* (Wolska-Zogata 2002, s. 175). W przypadku zmian na rynku mediów w Polsce mamy do czynienia z etapem związanym z postępującą specjalizacją (Patrzalek 2007, s. 145-172), zaś w sferze samych form nośników następują różnorodne tendencje rozwojowe. Wśród nich wymienia się zazwyczaj: rozwój ilościowy prasy lokalnej i mediów, ale także koncentrację i różnorodność formalno – wydawniczą (Michalczyk 2000, s.98). Jak wskazują medioznawcy, obecnie mamy do czynienia z mediami sfragmentaryzowanymi, takimi które charakteryzuje zróżnicowanie wynikające z deregulacji, wzrostu znaczenia Internetu i prasy tabloidowej, rozmów radiowych i technologii satelitarnej. *„Wielość mediów stwarza możliwości, aby każdy kierunek myśli odnajdywał swoich rzeczników”* (Mikułowski-Pomorski 2007, s. 28-45). Jest to o tyle istotne, że na zachodzie ów proces charakteryzuje się między innymi ucieczką odbiorcy w media interaktywne oraz zanikiem zaufania do mediów (Mikułowski-Pomorski 2007, s.28-45). Oznaczałoby to, że owe megatrendy implikować powinny także zanik zaufania dla dziennikarzy w naszym kraju. Czy jednak ma to miejsce? Jeśli chodzi o zawód dziennikarza to wedle prezentowanych wcześniej badań zawód ten cieszyłby się dość wysokim prestiżem społecznym, dziennikarze w Polsce byłiby postrzegani jako uczciwi i rzetelni, natomiast ich usytuowanie w hierarchii prestiżu moglibyśmy określać jako względnie wysokie (Dojwa

¹⁸ Jest to 32% mieszkańców wsi, 26% mieszkańców miast poniżej 20 tys. oraz 25% mieszkańców miast 20-49 tys. W miastach powyżej 500 tys. mieszkańców takie przekonanie ma zaledwie 16% badanych, w miastach 100 – 499 tys – 19% respondentów. Por. „Oceny sytuacji i stosunek do władz lokalnych”, CBOS, 18/2008.

2007, s. 24-34). Profesja dziennikarza jest widziana przez większość badanych jako praca o charakterze zarobkowym (55%), nie mniej wśród respondentów silnie artykułowane wydają się opinie o postrzeganiu jej w kategoriach misji społecznej (40%) („Jacy są, a jacy powinni być dziennikarze?”, CBOS, BS/68/2002). Wydaje się, że ów wizerunek jest w poważnej mierze umiejętnie kreowany przez same media (Dojwa 2007, s. 24-34), nie mniej nie zmienia to samego stanu rzeczy. Warto jednak wskazać za S. Mockiem na fakt, że świat zewnętrzny dziennikarza, jego dalsze i bliższe otoczenie stanowią potencjalne źródło zagrożenia dla jego niezależności (Mocek 2007, s.164-174). Dziennikarze są zróżnicowaną kategorią zawodową zarówno ze względu na charakter mediów, jak i ich zasięg. Specyficzną kategorię stanowią dziennikarze prasy lokalnej, na których profesjonalizm wpływa m.in. okres i czas funkcjonowania danej redakcji, zaplecze dziennikarskie i intelektualne poszczególnych społeczności lokalnych, stopień zrozumienia przez wydawców tej prasy, iż proces komunikowania lokalnego w zinstytucjonalizowanej formie wymaga profesjonalistów, ale także same sposoby rekrutacji do zawodu (Gierula, Jachimowski 1996, s. 89-100). Jeśli chodzi o rekrutację do zawodu, to współcześnie jest ona otwarta, natomiast po roku 1989 obserwujemy wyraźne zainteresowanie zarówno szkół, jak i studentów wyborem tego typu studiów (Grzelewski 1996, s. 219-225).

Zakończenie

Jak wskazuje B. Szacka przemiany lat osiemdziesiątych XX wieku w Polsce polegały zarówno na zmianie ustroju politycznego, jak i także modelu gospodarczego (Szacka 2003, s.319). Obie sfery są ze sobą ściśle połączone – zmiana w jednej z nich musi, w mniejszym bądź większym stopniu zaowocować zmianą w drugiej. Jest to szczególnie widoczne w sferze pracy ludzkiej. Zmiany związane z wydarzeniami roku 1989 prowadzą do stopniowych, ale widocznych zmian w strukturze zatrudnienia. Katalizatorem są tu wyzwania współczesności, procesy o charakterze ponadpaństwowym, megatrendy, którym podlega nasze społeczeństwo. Sam charakter i forma pracy ludzkiej ulegają zmianie, podobnie jak ma to miejsce w przypadku oczekiwaniom formułowanym ku przedstawicielom rozmaitych profesji. Faktem bezspornym pozostaje, że współcześnie praca i zawód stanowią bardzo ważny czynnik w autoidentyfikacji jednostki, determinują często jej przynależność do rozmaitych grup, stanowią o jej stylu życia, sposobach spędzania wolnego czasu, związkach interpersonalnych, zakresie i rozmiarze konsumpcji. Stąd też uzasadnione i istotne wydaje się podejmowanie takiej problematyki, tym bardziej, że postrzeganie profesji w społeczeństwie nie jest stałe.

Literatura:

1. Barański, M. (red.) (2003), *Samorząd – rozwój – integracja*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
2. Barcik, A. (1995) *Etyka w zarządzaniu biznesem. Rozprawa habilitacyjna*, Bielsko – Biała.
3. Berger, P. (1995), *Rewolucja kapitalistyczna*, tłum. Zygmunt Simbierowicz, Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa.
4. Borkowska, A. (1996), *Dziennikarze i organizacje dziennikarskie*, W: „Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995”, Gerda G. Koppera, Ignacego Rutkiewicza, Kathariny Schliep (red.), Ośrodek Badań Praoznaczących UJ, Kraków.
5. Borowik, I. (2002), *Przemiany religijność polskiego społeczeństwa*, W: „Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku”, (red.) M. Marody, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
6. Dębska, A. (2004), *Kobieta w mundurze, czyli nowa jakość w systemie bezpieczeństwa państwa*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
7. Dębska, A., Kłoczowski, M. (2001), *Kobieta w wojsku. Wyzwanie dla wojska i socjologii*, W: „Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego” J. Maciejewski (red), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
8. Dojwa, K. (2006), *Obraz polityki i polityków w społeczeństwie polskim*, W: Człowiek wobec masowych zjawisk społecznych, (red.) J.Klebaniuk, Wyd. „Atut”, Wrocław.
9. Dojwa, K. (2007), *Dziennikarze. Pomiędzy profesją a misją*, W: „Demokracja medialna – źródła władzy”, (red.), A. Kracher i R. Riedl, Wyd. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu, Racibórz.
10. Dojwa, K. (2005), *Kampania wyborcza z sondażami opinii w tle*, „Dziś. Przegląd społeczno – polityczny” 12/2005.
11. Dojwa, K. (2005), *Opinia publiczna o politykach*, „Dziś. Przegląd społeczno – polityczny”, 6/2005.
12. Dojwa, K. (2008), *Samorząd powiatowy jako kreator lokalnej elity politycznej. Rola powiatu w zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej*, Wyd. UMCS, Lublin.
13. Dojwa, K. Maciejewski, J. (red.), (2007), *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza statusu i roli kobiet w wojsku, polityki oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
14. Dojwa, K. Placety, J., (2008), *Wybrane aspekty statusu i roli sołtysa wsi w świetle badań własnych*, „Samorząd Terytorialny” 1/2 2008.
15. Fras, J. (red.), (2007), *Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
16. Gierula, M. Jachimowski, M., (1996), *Zmiany mediów i dziennikarstwa lokalnego w Polsce (prasa*,

- radio, telewizja), W: „Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995” (red.), Gerd G. Kopper, Ignacy Rutkiewicz, Katharina Schliep, Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, Kraków.
17. Goban – Klas, T. (1992), *Percepcja elit politycznych*, W: „Elity polityczne w Polsce” (red.) K. Pałeczki, Warszawa.
 18. Grzelewski, M. (1996), *Przemiany w kształceniu dziennikarzy*, W: „Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995” (red.). Gerd G. Kopper, Ignacy Rutkiewicz, Katharina Schliep, Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, Kraków.
 19. Iwanek, M. (2007), *Mobbing – nowe niebezpieczne zjawisko w organizacjach*, W: „Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza statusu i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych”, (red.) K. Dojwa, J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 20. Jacher, W. (2003), *Władza jako czynnik integracji społeczności lokalnych i regionalnych*, W: „Samorząd – rozwój – integracja” pod red. Marka Barańskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
 21. „Jacy są, a jacy powinni być dziennikarze?”, CBOS, BS/68/2002.
 22. Jasińska – Kania, A. Marody, M. (red.) (2002), *Polacy wśród Europejczyków. Wartości polskiego społeczeństwa na tle innych krajów europejskich*, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
 23. Kojder, A. (red.), (2007), *Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne*, PAN, Komitet Socjologii, Wyd. WAM., Kraków.
 24. Kracher, A. Ridel, R. (red.), (2007), *Demokracja medialna – źródła władzy*, Wyd. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu, Racibórz.
 25. Laszczak, B. (2007), *Informacja na temat wojskowej służby kobiet – bilans zmian w latach 2001 – 2005 oraz propozycje nowych rozwiązań*, W: „Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza statusu i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych”, (red.) K. Dojwa, J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 26. Lelińska, K. (1995), *Sejm I Kadencji w świadomości posłów*, W: „Świat elity politycznej” (red.) Włodzimierz Wesołowski, Irena Pańków, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
 27. Łapa, A. (2006), *Żołnierze zawodowi – kognitariusze czy plebejusze transformacji?*, W: „Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego” (red.) J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 28. Mach, B. (2003), *Pokolenia historycznej nadziei i codziennego ryzyka*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
 29. Maciejewski, J. (red.), (2003), *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 30. Maciejewski, J. (red.), (2001), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 31. Maciejewski, J. (2002), *Oficerowie wojska polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 32. Maciejewski, J. (2002), *Sylwetka kobiety w służbach zbrojnych RP – charakterystyka socjograficzna*, W: „Wojskowa służba kobiet a restrukturyzacja Sił Zbrojnych”, Agencja Wydawnicza „ULMAK”, Warszawa.
 33. Maciejewski, J. Gąsiorowska, A. (2006), *Psychologiczno – socjologiczne aspekty samobójstw w wojsku*, W: „Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego” (red.) J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 34. Maciejewski, J. Haduch, T. Iwanek, T. Pieczywok, A. Wętyczko, L. Dojwa, K. (2008), *Podoficerowie zawodowi Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 35. Maciejewski, J. Wolska – Zogata, I. (2005), *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
 36. Mariański, J. „Nowe wymiary różnicowania religijności w Polsce”, W: A. Kojder (red.), „Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne”, PAN, Komitet Socjologii, Wyd. WAM., Kraków.
 37. Marody, M. (red.), (2002), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 38. Marody, M. (2002), *Przemiany religijności Polaków*, W: A. Jasińska – Kania, M. Marody (red.), „Polacy wśród Europejczyków. Wartości polskiego społeczeństwa na tle innych krajów europejskich”, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
 39. Kopper, G. G. Rutkiewicz, I. Schliep, K. (red.), (1996), *Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995*, Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, Kraków.
 40. Michalczyk, S. (2000), *Media lokalne w systemie komunikowania*, Wyd. UŚ, Katowice 2000.
 41. Mikułowski – Pomorski, J. (2007), *Fragmentaryzacja w mediach: proces i narzędzie*, „Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo”, (red.) J. Fras, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
 42. Mills, C. W. (2007), *Wyobraźnia socjologiczna*, przełożyła Marta Bucholc, red naukowa i przedmowa J. Much, PWN, Warszawa.
 43. Mocek, S. (2007), *Dziennikarze po komunizmie*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 44. Morawski, Z. (1999), *Funkcjonowanie policji w strukturze społecznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 45. Morawski, Z. (2005), *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeń-*

- stwa Polski na przykładzie trzech organizacji formalnych, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
46. Nogalski, B. Śniadecki, J. (1996), *Etyka menedżerska*, Bydgoszcz.
 47. „Oceny działalności prezydenta, sejmu i senatu”, CBOS, 100/2008.
 48. „Oceny sytuacji i stosunek do władz lokalnych”, CBOS, 18/2008.
 49. Olechnicki, K. Załęcki, P. (1997), *Słowniki socjologiczny*, Wyd. „Graffiti BC”, Toruń 1997.
 50. Patrzalek, W. (2007), *Funkcjonowanie i segmentacja rynku prasowego*, W: Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo”, (red.) J. Frasz, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
 51. „Polacy o zawodach”, OBOP, 23/2000.
 52. „Prestiż zawodów”, CBOS, 32/1999.
 53. „Prestiż zawodów”, CBOS, 32/1999.
 54. „Opinia społeczna na temat zawodów zaufania społecznego”, CBOS, 73/2004.
 55. „Opinie o działalności instytucji publicznych”, CBOS, BS 16/2008.
 56. „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 1998.
 57. „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 2000.
 58. „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 2006.
 59. Pełcki, K. (red.), (1992), *Elity polityczne w Polsce*, Warszawa.
 60. Pietraś, Z. (1996), *Problemy patologii elit politycznych*, W: „Z zagadnień socjologii polityki”, T. I. „Klasyczne i nowe obszary badawcze. Pogranicza dyscyplin i dziedzin. Kwestia teorii i praktyki”, (red.) L. W. Zacher, Wyd. Uniwersytetu Marii Skłodowskiej – Curie, Lublin.
 61. Pokorna – Ignatowicz, K. (2007), *Próba bilansu „nowego ładu informacyjnego, czyli o potrzebie badań nad polskim systemem medialnym*, W: Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo, (red.) J. Frasz, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
 62. Rychard, A. (2002), *Polityka i społeczeństwo w Polsce: ewolucja porządku instytucjonalnego*, W: „Utracona dynamika? O niedojrzałości polskiej demokracji” praca zbiorowa pod red.: E. Korkrzyckiego, A. Rycharda i A. Zybortowicza, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
 63. Sułek, A. (2002), *Ogród socjologii metodologicznej*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 64. Szacka, B. (2003), *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa.
 65. Szacki, J. (2002), *Historia myśli socjologicznej*. Wydanie nowe, Wyd. PWN, Warszawa.
 66. Sztompka, P. (2002), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. „Znak”, Kraków.
 67. Ulrich, B. (2002), *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, tłum. Stanisław Cieśla, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
 68. Ustawa z dnia 11 września 2003 r. O służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.
 69. „Utracona dynamika? O niedojrzałości polskiej demokracji” praca zbiorowa pod red. Edmunda Mokrzyckiego, Andrzeja Rycharda i Andrzeja Zybortowicza, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2002.
 70. Wasilewski, J. (red.), (2006), *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 71. Wasilewski, J. (2006), *Formowanie się nowej struktury społecznej*, W: „Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian”, (red.) J. Wasilewski, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 72. Wesołowski, W. Pańków, I. (red.), (1995), *Świat elity politycznej*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
 73. Wojskowa służba kobiet a restrukturyzacja Sił Zbrojnych, Agencja Wydawnicza „ULMAK”, Warszawa 2002.
 74. Wolska – Zogata, I. (2002), *Specyfika zawodu dziennikarskiego (na przykładzie dziennikarzy wrocławskich)*, W: „Socjologiczne portrety grup społecznych” (red.) Z. Zagórski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 75. www.wp.mil.pl
 76. Zacher, L. W. (red.), (1996), *Z zagadnień socjologii polityki*, T. I. „Klasyczne i nowe obszary badawcze. Pogranicza dyscyplin i dziedzin. Kwestia teorii i praktyki”, Wyd. Uniwersytetu Marii Skłodowskiej – Curie, Lublin.
 77. Zagórski, Z. (red.), (2002), *Socjologiczne portrety grup społecznych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL AND SOCIAL PERCEPTION OF THE PROFESSION IN POLAND. THE SOCIOLOGICAL PRESENTATION

Rozprawy Społeczne Nr 2 (IV) 2010, 41-58

Jan Maciejewski, Katarzyna Dojwa

Abstract: Systemic transformation in Poland had many dimensions. In the context of the politics, it has resulted in democratization, pluralism, multiplicity of political parties and the relative openness of political recruitment. In the field of economic transformation has led to the liquidation of the central control principles and subject actors' behaviour to the market game. Correlated with them, but also with other, independent sources social changes opened the Polish society in the world and European trends. There appeared the phenomenon previously unheard of in our society, or marginally present, countless people had to change their life strategies to function in the new reality. At the junction of planes constructing the sphere of interests in sociology and economics, there are various issues that seem interesting and important not only from the standpoint of science, but also the practice of social life. A cardinal issue here is unemployment, social exclusion and matching individuals to the realities of the labour market. It would result in the interest in the transformations taking place in the labour market, in the context of changes in various professions. Work process itself takes place mostly in a particular social milieu, the phenomenon of modern times up to now has not led to the emergence of large-scale task-oriented sets, which work activities are connected with human work in separation from other units. In addition, professions do not exist in a vacuum – their creations are addressed to individuals. In the course of daily life, each of us is in contact with representatives of various professions, tangible products of human work are with us at every step. Therefore, it seems important how we now assess the representatives of various professions, whether in the light of their status, we believe that they play their roles as they should. This issue our discussion is devoted to.

Key words: matching to the realities of the labour market, transformations in the labour market, changes in professions

1. The sociological imagination as a way of seeing the world

In many places it is indicated that a clear hurdle for sociology as a science is that its object of study is largely known to people outside of scientific circles. Living in a society the individual is a participant in many social groups, learns behaviours carried out in different circles and matches the respective roles of the situations in which an individual is an actor. Main categories which science operates seem to be widely known, some of the regulations of social life were codified in communications, literature, and even proverbs many years ago, or often centuries ago. Nevertheless, this knowledge not only does not meet the conditions of scientific knowledge, but also characterized by simplifications and stereotypes can obscure the image of the social world.

Considerations made by us are done with the adoption of the assumption of necessity to look, to investigate and to describe the social reality of the sociological imagination. The sociological imagination is a way used to describe the method of viewing the world, combining individual, social and historical dimensions of human life. The author of the term and approach – C. Wright Mills – notes that looking at the phenomenon in a broader, over a unit and historical perspective, allows us to capture its essence. Rehabilitating the idea of historical sociology (Szacki 2002,

p. 833-835), he skilfully combines the perspective of the unit with a wider social perspective, the phenomenon that takes place on mega level, which constructs the fate of men. Mills notes that *"When a society undergoes industrialization, the peasant becomes a labourer, a feudal lord becomes industrialist. When classes are created or fall, a person gets or loses a job, when the rate of return on investment increases or decreases, the man cheers up or goes bankrupt."* According to Mills, the changes in one dimension cause prompted changes in another. They also affect the social life of individuals, in the sociological sense of one's status, adopted and implemented social rolep. Let us once again give the voice to the author of "The Power Elites". *"When war breaks out an insurance agent becomes a gunner, the seller a radar operator, his wife lives alone, his child grows without a father. You can not understand the lives of individuals or of the society, without referring to another one."* (Mills 2007, p.49-50)

Mills points out that people generally do not define their concerns in the context of historical change and some institutional contradictions. Mostly people do not associate their being with the ups and downs of the societies in which they live. People often do not realize that things like their own fate are linked to the fate of the world. They do not have the intellectual skills needed to capture the relationship of human life and the phenomena that occur in societies, individual

biography and history, individual self and the phenomena of the world. *"Ordinary people cannot cope with their personal concerns in such a way as to control the structural changes, which are usually their ground."* (Mills 2007, p. 50).

Hence, it seems reasonable to explore scientifically the phenomena whose existence seems to be evident and palpable, even to outside observer. But only abandoning the individuality of one's experience for the benefit of sociologically developed methodology (Sulek 2002) allows for an objective look at these phenomena. Such an approach we wanted to propose when writing about the changes taking place in the Polish area of employment and social perceptions of professions and specialities. At the end we wanted to look at the three selected professions, assuming that their importance and role, as well as changes within them generated by the transformation of the system and the changes of a global nature, may constitute a contribution to further research and study, but also to understand the changes generally occurring in the field of human labour.

2. Changes in the employment structure in Poland

The question of the transformation itself, in different contexts has been repeatedly discussed, we have pointed above some aspects of it. In addition to the relatively slow changes in social structure and changes in the cultural sphere. As pointed out by P. Sztompka (2002, p. 279), in place of collectivism appears individualism, egalitarianism is replaced by meritocracy, the mediocrity – by a success. At the same time late-confidence and security are supplanted by the risk to which the entity today is inherently vulnerable (Beck 2002). Orientation for the future, not giving up to fate and being as a wizard of one's action, the shift of responsibility for the life of the individual from the state of the system to the same – these are the other dimensions of modernity. All this proves to be important for the Polish labour market, changes in employment, behaviours of individuals and institutional actors.

Layered structure of Polish society is changing and evolving, and therefore it seems relevant to look at this, what are the main directions of changes taking place. As for the professional and social categories, their distribution in our country are presented in Table 1.

Table 1. Social strata (social categories – professional) in the period 1987 to 2005.

Social and professional categories	1987	2005
Intelligence	7.7	11.0

The other white-collar workers and service workers	29.2	30.2
Business workers	3.6	6.2
Skilled workers	28.6	26.5
Unskilled workers	11.1	14.0
Farmers	19.8	12.1
Total	100.00	10.00

Source: Jacek Wasilewski, "The formation of new social structure", [In:] "Contemporary Polish society. The dynamics of changes", edited by J. Wasilewski, Scholar, Warsaw 2006, p. 47-102, p. 79.

As pointed out by J. Wasilewski, when comparing our society with the end of communist society, we see that in Poland, there were no revolutionary changes in terms of social structure. Nevertheless, some changes are visible. Studies show a strong decrease in the number of farmers, increase in the number of private entrepreneurs determined by transition in the area of the ownership. Consistent with the phenomena at the macro level would be an increase in number of experts (intelligence). After all, according to the theory of the late 80s of the 20th century *knowledge class* consisting of people involved in the production and distribution of knowledge would replace the working class as an opponent of industrial bourgeoisie (Berger 1995). What is interesting is the fact that the working class in Poland has not decreased, which largely was the result of move from agriculture (Wasilewski 2006, p.47-102).

In considerations taken by us, important are the changes that have occurred in the professional structure. Table 2 illustrates them.

Table 2. Replacement of the occupational structure of the population economically active (changes in the period 1997 to 2005 in %)

Occupational structure	1997	2001	2005
Senior executives in state administration and business managers	2.1	2.2	1.8
Technical and non-technical experts	10.7	13.7	14.8
Technicians, administrative personnel and middle management professionals	12.6	10.7	9.4
Regular white-collar workers	6.2	5.8	7.4
Business owners	11.9	10.2	7.3
Employees of retail and service institutions	11.2	12.0	15.7
Foremen and skilled workers	17.4	20.2	16.7
Machine operators (semiskilled workers)	8.3	7.2	7.9
Unskilled workers and farmers	9.3	8.8	7.8
Farmers (farm owners)	10.3	9.2	11.2
Total	100.00	100.00	100.00

Source: Jacek Wasilewski, "The formation of new social structure", [In:] "Contemporary Polish society. The dynamics of changes", edited by J. Wasilewski, Scholar, Warsaw 2006, p. 47-102, p. 84.

Key issues that relate to the quantitative data show a clear lability (instability) of changes in social structure. It is associated with the phenomenon of career trajectories of individuals – the modern sequence of career is characterized by high dynamicp. Once the entity commencing work as a labourer, remained there for life. Now this is changing. The career of units is often not stable, not characterized by pursuing one's own career path (Wasilewski 2006, p. 47-102). This is determined vividly by B. Mach – the career unit is "(...) full of ups and downs, changes of an employer and place of employment, the transition between the managerial and executive positions, independent and salaried, professionals and office workerp." (Mach 2003, p.14). The sphere of work does not place individuals in a certain place of the structure. J. Wasilewski points to the "walking position" to which it is subjected, which are often fraught with episodes of falling into/getting out from unemployment. As regards structural changes, of course, there is a visible growth in the number of specialists, which is associated with professionalization. Servicing causes increase in participation of workers in retail and services institutionp. There is a steady decline in number of technicians, administrative personnel and the middle-level professionals, although this category should grow in numbers, because it is a base of qualified staff, managerp. At the turn of both studies there was observed a decrease in the number of business owners, implied by market mechanisms, competition of big capital. Noticeable, but negligible, there is a decrease in the number of unskilled workers (Wasilewski 2006, p.47-102).

3. Professions in Society

Democratization and pluralism, as well as the development of centres of opinion surveys, and finally – the ever popular surveys (Dojwa 2006, p. 105-115) enable us to say a lot about the public reception of various professionp. Below we will discuss some of the surveys carried out in the nationwide trial.

Prestige – understood beyond the scope of science has the evaluative value. Various definitions make it a shadow of wealth, education, popularity and elitism. Admittedly, the sociological importance of prestige refers to its understanding, as an estimate of the social recognition expressed towards an individual or a group, which is the highest form of fame (Sztompka 2002, p. 354). In other terms, the prestige is one of the components of social status (Olechnicki, Załęcki 1997, p.163). If you define prestige in relation to the sphere of work, it is understood as "*respect, obedience and regard to the entity (professional group), resulting directly from the position it occupies professionally and economically.*" (Olechnicki, Załęcki 1997, p.163)

If we consider an indicator of prestige, high income, then at the top of the hierarchy are politicians followed by occupations associated with justice (lawyer, judge, attorney), and professions related to the management (president, manager, director), then the doctor. Conversely, if the indicator of the prestige of the profession will give us the respect of people, medical profession enjoys a top position, then a teacher, a priest, again there are legal professions, policeman, fire-fighter and soldier¹⁹. Another study²⁰, in which the prestige of the profession has been re-referenced to the scale of social respectability, leads to similar outcomes, however, other structure of research tool obscures presented image²¹. The profession which enjoys the largest respect is a university professor, then a doctor, a teacher and a judge. The following quotes

a nurse, an engineer working in the factory and a factory director²². There can be seen a significant convergence in terms of results of different empirical studiep.

Honesty and professional reliability seem to be a very important dimension differentiating professionp. Higher moral standards are expected from some professions, the services provided by their representatives are important to us, often crucial – that is why with regard to them potential standards appear to be higher. Obviously, we cannot also forget that some professions generate securing mechanisms to comply with certain standardp. The very popularity of codes of ethics could be treated as an indicator of an inner need to care about their quality (Barcik 1999, p. 178-205). On the other hand, the social life provides us with various examples of self-protection mechanism, a specific social bonds, when representatives of certain professions are at risk. The above mentioned issues can – but do not have to be factors influencing the social perception of certain professionp. A similar effect can also have the character and quality of existing social relations, presentation in the media, mediated or direct experience of the individual.

A study published in January 1998²³ concerning the professional reliability and diligence shows that the top ranking are scientistp. The second position is occupied by nurses, and the third by teacherp. Other positions are occupied by dentists and doctorp. It should be noted that all these professions are relatively "old", what is meant here, not so much through the prism of the long history and tradition, but rather

¹⁹ "The prestige of professions", OBOP, 23/2000.

²⁰ "The prestige of professions", CBOS, 32/1999.

²¹ In the case of CBOS survey there was a closed question and respondents gave certain features to the professions (very big, big, average, little or vey little). In the case of survey conducted by OBOP there was an open question, respondent could indicate three professions which, in their opinions, are the most respected ones.

²² "The prestige of professions", CBOS, 32/1999.

²³ "Opinions about professional honesty and reliability", CBOS, 1998.

by the fact of their presence in the employment structure before the Polish transformation system. Another issue that seems interesting is that there are professions related in the strict sense with the public sector. But what is important – not with the sphere of state governance, local government, state enterprises, but rather they would be the professions associated with professionalism, expertise – and taking into account the realities of the market – low payment. At the bottom of that ranking we also encounter the professions included in the public sector, both politicians and officials in the city and municipality, as well as MPs.

Two years later, there was carried out thematically similar quantitative research²⁴. Differences occur only in the construction of certain elements of the research tool, so it appears possible to make comparison. Again, the first place among the professions that respondents perceive through the primacy of honesty and reliability of their representatives was taken by the scientistp. Other indications concerned nurses and teacherp. Visible here is the coincidence with the previous study. In the fourth position, respondents placed the journalists, then – craftsmen performing various repairs and servicep. The next place is taken by dentists, highly evaluated in the previous study, much lower this time – doctorp. Above them are situated financiers, bankers – or professions which in the previous study were situated on the inferior positionp. Their nature and relative newness may mean the ingrown of professions in social perception and competition in the Polish society. We could also combine it with the gradual but effective creating of a positive image. When it comes to professions the worst rated by the respondents, compared with the previous survey, changes are not so much of the nature of professions, but rather the order indicated. The worst assessed profession by the respondents would be the politician. Another place is taken by: Members of Polish Parliament (MPs), senior government officials, and later – officials in the offices of the municipality and the city.

A study published in March 2006²⁵ generally maintains the previous trends, however, we find the interesting changes not so much at the forefront of the ranking, neither on its bottom, but on the intermediate positionp. As was the case in previous surveys, respondents ranked with the top position the academic professorp. Their average scores of high or very high reliability and professional diligence were 68%. Another position was occupied by nurses (60%), then – teachers (50%). The fourth place went again to journalists (49%), while the fifth – dentists (46%). As in previous studies, on the bottom of the ladder were located functions related to public authority. The last

place was taken by state-level mandate holding politicians – a positive professional diligence of Polish MPs rated only 7% of respondentp. A little higher there were the politicians getting 8% of positive indications, the above were high-level government officials (14%). Interestingly, these are the occupations and functions no longer connected with a public authority, but closely with the sphere of the state. In light of these studies surprises a relative promotion to higher positions of officials in the town and municipality (21% positive responses), especially if we refer it to the other comparative studies of perception of power on local and central level (Dojwa 2006, p. 105-115), and becoming a fact increasing representation by local residents (Dojwa 2008). As for professions which have lost much in the context of the previous survey in 2000, taking into account the percentages indication, that would be judges, MPs, politicians, insurance agents, as well as financiers and bankerp. But satisfactory elements of the image would have occurred in the case of police officers, trade unionists, civil servants already identified in local government offices and private businessp.

If we transpose it to similar studies carried out in the United States we will find both similarities and differencep. There would also be relatively high prestige of nurses, teachers, and then in high positions would be placed doctors, dentists also highly evaluated in our society policemen. The biggest differences concern the perception of a judge – in the USA more often viewed through the prism of honesty and reliability than in Poland. The same trend would be evident in the case of priests, doctors and bankers and financierp. At the same time – taking into account the quasi mono religiousness of our society that is based on a variety of empirical studies (por. Borowik 2002, Mariański 2007, Marody 2002), relatively low perception of the fairness of the priests in our country may seem strange.

Let us look at one more quantitative study of the specific categories of professions – professions of social trust. According to respondents, they are viewed through the prism of specific standards, ethical, moral and high quality of services provided by their representativep.²⁶ Despite frequent possessing by these professions professional associations, the interpretation of the respondents it is not a necessary condition that their representatives are consolidated in them. The spontaneous perception of the professions of public trust states that the head of the profession is a doctor. The following positions are occupied by a judge, a policeman, a politician and a teacher, a lawyer and a person performing a public function. We must note that the hierarchy of professions spontaneously indicated by respondents does not coincide in

²⁴ "Opinions about professional honesty and reliability", CBOS, 2000.

²⁵ "Opinions about professional honesty and reliability", CBOS, 2006.

²⁶ "Public opinion on the professions of public trust", CBOS, 73/2004.

any way with the rankings on honesty and professional diligence presented above. A person performing a profession of public trust should be characterized by an impeccable moral and ethical attitude (80% of "definitely yes" responses), providing high-quality services (79%), being able to keep the secret (69%), generating a specific type of relationship with the customer (60%). Does a doctor whose honesty and reliability is positively appreciated just by 37% of respondents do so, or the politician mentioned above who is perceived by 8% of respondents, or the judge who has already been mentioned (16% of responses)?²⁷ Jointly analyzing the results of both surveys we could conclude that in some cases certain elements that constitute the foundations of the profession of public trust are not met.

4. Sociological portraits of selected professions

4.1. Professional soldiers of the Polish Army

Changes in the Polish Army and the professional military service are associated with a number of factors. One should remember that the transformation in the context of the Polish army took over the political changes (democratization and separation of the army), the organizational rebuilding, relocation of troops and reducing the number of troops and equipment (Maciejewski, Wolska-Zogata 2005, p.7). Subsequent changes in the Polish Army determine our accession to the European Union, but most of all – participation in NATO (Maciejewski i in. 2008). Today the Army – as we read in a communication of CBOS – "is one of the institutions which has been the most highly regarded for a long time"²⁸. In January 2008, nearly three quarters of respondents (73%) had a good opinion of its activities, and only one in ten (10%) bad. The above study would show a fairly high acceptance of the Polish Army as an institution and what seems to be natural – would imply a positive evaluation of its officers.

As for the acquisition of the formal status of a professional soldier, according to Article 2 of act on military service of professional soldiers²⁹ "a professional soldier can only be a person possessing Polish citizenship, of good repute, whose allegiance to the Republic of Poland raises no doubts, having the appropriate qualifications and physical and mental ability to perform the professional military service." As for the structure of the Army, similarly to the other uniformed public services, we find a strictly hierarchical division

of roles and statuses.³⁰ According to the official sources, the registration status of soldiers in the Armed Forces as of 30 June 2008 is as follows: total service in the Polish army equals 124,195 people, of whom 125 are generals, about 23,150 – officers, around 41,720 – NCO professionals, about 10,900 professional privateers. According to the data the number of non-professional soldiers is 48,300³¹.

Looking at the issue of the service – the occupation of a professional soldier, we cannot notice a few important issues. As indicated by A. Łapa, professional soldiers are a professional group of prominent internal stratification (Łapa 2006, p. 24). Military service certainly has its negative aspects, which concern, among other things, problems of maladjustment to the specific organizational culture, which can in extreme cases lead to soldier suicide (Maciejewski, Gąsiorowska 2006, p. 56-69). Army does not circumvent the contemporary phenomenon, such as for example mobbing (Iwanek 2007, p.169-178). It should also be noted that recent years have brought an increase in the number of women among the professional soldiers of the Polish Army, which became both a starting point for studies and research (Maciejewski 2002, Dębska, Kłoczowski 2004), and the attempt to search for rational solutions for their service (Laszczak 2007, p. 269-280).

4.2. Politicians

The presented above polls show that when writing about politicians we are aware that this is a heterogeneous category. Politicians are people, both in the Sejm and the Senate, activists and leaders of political parties. Taking into account the different organizational levels, we find politicians – in the meaning of the term, which we might derive from Aristotle – in the municipal council, district council, city council and provincial council. There are also such politicians as: the president of the town, the mayor, and also the borough leader in a rural community (Dojwa 2008). There remains an open question whether this is a title as we can use, for example, in case of the village leader, or in the spirit of Weber's broad definition – a trade union leader? Parliamentary politicians, working in clubs and political parties are a "product" of the 19th century. When entering into coalition and agreements has become the ground of winning some of the issues and pushing legislation, into the past have gone shrewd Machiavellian princes, prominent leaders

²⁷ "Opinions about professional honesty and reliability", CBOS, 2006.

²⁸ "Opinions on the activities of public institutions", CBOS, BS 16/2008.

²⁹ Act of 11 September 2003 on military service of professional soldiers.

³⁰ In the context of other uniformed public services Zdzisław Morawski writes in "Legal determinants of the position, role and status of the Polish society, disposable layers on the example of three formal organizations", University of Wrocław, Wrocław 2005, and Zdzisław Morawski "The functioning of the police in the social structure", University of Wrocław, Wrocław, 1999.

³¹ www.wp.mil.pl/ wojsko w liczbach/kadry.

portrayed by Hegel, trustworthy caregivers of Kotarbiński or gray-haired and well-educated philosophers of Plato. The Round Table sessions and the June elections of 1989 opened Polish political scene, which was previously dominated by one party. There are new groups, some of them fall apart after a short time, other will continue today in the form of successive avatarp.

As for the wider perception of the Polish political class, a few-year-old quotation still seems to be illustrative. *"Epithets, which are brought to the Polish politicians (...), are too strong to be able to be reported in scientific publicationp. Let us just quote A. Szczypiński that most of them are>> amateurs with no preparation, not only to govern, but in general to play any public role. A lot of ignorance, arrogance and even more stupidity <<"* – we read in the article by Tomasz Goban-Klas (1992, p. 184). The research presented above, on public perception of professions and specialties, leave no illusions about the assessment of the government. To similar conclusions also lead studies on how politicians and institutions associated with it are perceived. It is hard to talk about a trend, but a more adequate term seems to be finding this, and not a different state of thingp. If you look at the Lower House of our Parliament, we see that also the highest confidence had the Contract Sejm, for the first few months of its activity (in November 1989 it gained the acceptance of nearly nine out of ten respondents) (Lelińska 1995, p. 299-320). In a survey carried out in June 2008 the activity of the Sejm was estimated "rather well" by one in five respondents (27%), and "fairly badly" or "definitely wrong" by 60% of respondentp.³²

There are important phenomena taking place in the sphere of political life. Already many years ago, Z. Pitraś indicated that the ruling group in Poland began to close up³³. The role of main actor of changes after the formation of institutions of the economy market and political democracy has ceased to be implemented by politicians (Rychard 2002, p. 147-172). The phenomena related to corruption would shadow the functioning of the political elites at all levels.

As for the phenomena taking place in local Poland, the impact of politics of central level is serious, however, it would be unreasonable to overestimate it. The quality and effectiveness of local government elites is particularly important for the residents, after all *"power is most noticeable here and now, that is, on the local and regional level."* (Jacher 2003, p. 13-20). The results of studies on local self-government activities show, on the one hand, a majority convictions of residents that they care mostly about their own inter-

ests, and that some people recognize their commitment to the citizens³⁴.

4.3. Journalists

Pluralisation of the media and the disappearance of censorship also change the journalist profession, which in itself can constitute an important subject for sociological research, it is also very interesting from the viewpoint of the information order in our country (Pokoma-Ignatowicz 2007, p.131-144). In Communist times, the press was termed a "right hand" of the Party, journalists – "the soldiers of ideological front". (Borkowska 1996, p. 112-128). Currently, journalists are a separate category of professionals who possess a set of skills and competence, carry out certain activities, which – in a material form are the basis of income of their householdp. It is a heterogeneous category, because *"journalist are the people who work in the radio, television, weeklies, monthlies: social and cultural, professional, specialized, and finally in newspaperp. Journalism covers the activities of a very different character. In its framework, we have editors, reporters, photographers and presenterp."* (Wolska-Zogat 2002, p. 175). In the case of changes in the media market in Poland, there is the stage associated with the progressive specialization (Patrzalek 2007, p. 145-172) and in the area of carrier forms there are different trendp. Among these there are usually listed: the quantitative development of local press and media, but also the concentration and variety of formal publishing (Michalczyk 2000, p. 98). As indicated by media experts, we are dealing now with the fragmentary media, which is characterized by diversity resulting from deregulation, the growing importance of the Internet and tabloid press, radio talks and satellite technology. *"Multitude of media creates opportunities for each direction to find advocates of its thoughtp."* (Mikułowski-Pomorski 2007, p. 28-45). It is very important that this process in the West is characterized by, among other things, the recipient escape to the interactive media and the loss of confidence in the media (Mikułowski-Pomorski 2007, p. 28-45). This would mean that these megatrends should also imply the loss of confidence in the journalists in our country. But is it happening? As for the journalist's profession, according to the research presented earlier this occupation could have a fairly high social status, and journalists in Poland would be perceived as honest and reliable, and their location in the hierarchy of prestige we could define as relatively high (Dojwa 2007, p. 24-34). The profession of the journalist is seen by most respondents as a gainful employment (55%), however, among respondents

³² "Evaluations of the President, Sejm and Senate", CBOS, 100/2008.

³³ Compare Ziemowit Pietraś, "Problems of pathology of political elites", [In:] "Issues of the sociology of politics", T. I. "Classic and new fields of research. Borderlands of disciplines and fields. The issue of theory and practice", edited by Lech W. Zacher, UMCS, Lublin 1996, p. 133-146.

³⁴ It is 32% of residents of the countryside, 26% residents of city under 20,000 residents and 25% residents of cities of 20,000-49,000. In cities of over 500,000 residents such belief has only 16% respondents, in cities of 100,000- 499,000 – 19% respondents. Compare "Evaluation of the situation and attitude to the local authorities", CBOS, 18/2008.

there seem to be strongly articulated opinions about the perception of it in terms of social mission (40%)³⁵. It seems that this image is to a significant extent, skillfully created by the media themselves (Dojwa 2007, p. 24-34), it does not however change the status quo. It is worth to note after P. Mocek that the external world of a journalist, his further and closer surrounding are a potential source of threads to his independence (Mocek 2007, p.164-174). Journalists are a diverse professional category, both because of the nature of the media and their scope. The specific category are the journalists of the local press, whose professionalism is affected by the period and operating time of the editorial office, journalistic and intellectual background of individual communities, the degree of understanding by editors of the newspapers that the process of the local communication in an institutionalized form needs professionals, but also the very ways of recruiting to the profession (Gierula, Jachimowski, p. 89-100). As for the recruitment to the profession, today it is open, but after 1989 we have been observing a strong interest of schools and students in choosing this type of study (Grzelewski 1996, p.219-225).

Conclusion

As indicated by B. Szacka the changes in the eighties of the 20th century in Poland consisted of both the change of political system and the economic model (Szacka 2003, p. 319). The two spheres are closely connected – the change in one of them must, to a smaller or greater extent, result in the change in the second. This is particularly evident in the sphere of human labour. Changes related to events in 1989 have led to the gradual, but visible changes in the structure of employment. In this case the catalyst are the contemporary challenges, transnational processes, megatrends to which our society is subjected. The very nature and form of human work are changing, as it is the case with the expectations formulated to representatives of various professionp. The fact which remains indisputable is that currently the work and occupation are a very important factor in the self-identification of a unit, they often determine its membership in various groups, they determine its lifestyle, leisure activities, interpersonal relationships, the extent and size of consumption. Hence, it seems reasonable and essential to undertake such a problem, the more that perception of the profession in the society is not permanent.

References:

³⁵ "Journalists what they are, and what should they be?", CBOS, BS/68/2002.

1. Barański, M. (red.) (2003), *Samorząd – rozwój – integracja*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
2. Barcik, A. (1995) *Etyka w zarządzaniu biznesem. Rozprawa habilitacyjna*, Bielsko – Biała.
3. Berger, P. (1995), *Rewolucja kapitalistyczna*, tłum. Zygmunt Simbierowicz, Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa.
4. Borkowska, A. (1996), *Dziennikarze i organizacje dziennikarskie*, W: „Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995”, Gerda G. Koppera, Ignacego Rutkiewicza, Kathariny Schliep (red.), Ośrodek Badań Praoznaczych UJ, Kraków.
5. Borowik, I. (2002), *Przemiany religijność polskiego społeczeństwa*, W: „Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku”, (red.) M. Marody, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
6. Dębska, A. (2004), *Kobieta w mundurze, czyli nowa jakość w systemie bezpieczeństwa państwa*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
7. Dębska, A., Kłoczowski, M. (2001), *Kobieta w wojsku. Wyzwanie dla wojska i socjologii*, W: „Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego” J. Maciejewski (red), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
8. Dojwa, K. (2006), *Obraz polityki i polityków w społeczeństwie polskim*, W: Człowiek wobec masowych zjawisk społecznych, (red.) J.Klebaniuk, Wyd. „Atut”, Wrocław.
9. Dojwa, K. (2007), *Dziennikarze. Pomiędzy profesją a misją*, W: „Demokracja medialna – źródła władzy”, (red.), A. Kracher i R. Riedl, Wyd. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu, Racibórz.
10. Dojwa, K. (2005), *Kampania wyborcza z sondażami opinii w tle*, „Dziś. Przegląd społeczno – polityczny” 12/2005.
11. Dojwa, K. (2005), *Opinia publiczna o politykach*, „Dziś. Przegląd społeczno – polityczny”, 6/2005.
12. Dojwa, K. (2008), *Samorząd powiatowy jako kreator lokalnej elity politycznej. Rola powiatu w zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej*, Wyd. UMCS, Lublin.
13. Dojwa, K. Maciejewski, J. (red.), (2007), *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza statusu i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
14. Dojwa, K. Placety, J., (2008), *Wybrane aspekty statusu i roli sołtysa wsi w świetle badań własnych*, „Samorząd Terytorialny” 1/2 2008.
15. Frasz, J. (red.), (2007), *Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
16. Gierula, M. Jachimowski, M., (1996), *Zmiany mediów i dziennikarstwa lokalnego w Polsce (prasa, radio, telewizja)*, W: „Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995” (red.), Gerd G. Kopper,

- Ignacy Rutkiewicz, Katharina Schliep, Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, Kraków.
17. Goban – Klas, T. (1992), *Percepcja elit politycznych*, W: „Elity polityczne w Polsce” (red.) K. Pałeczki, Warszawa.
 18. Grzelewski, M. (1996), *Przemiany w kształceniu dziennikarzy*, W: „Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995” (red.) Gerd G. Kopper, Ignacy Rutkiewicz, Katharina Schliep, Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, Kraków.
 19. Iwanek, M. (2007), *Mobbing – nowe niebezpieczne zjawisko w organizacjach*, W: „Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza statusu i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych”, (red.) K. Dojwa, J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 20. Jacher, W. (2003), *Władza jako czynnik integracji społeczności lokalnych i regionalnych*, W: „Samorząd – rozwój – integracja” pod red. Marka Barańskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
 21. „Jacy są, a jacy powinni być dziennikarze?”, CBOS, BS/68/2002.
 22. Jasińska – Kania, A. Marody, M. (red.) (2002), *Polacy wśród Europejczyków. Wartości polskiego społeczeństwa na tle innych krajów europejskich*, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
 23. Kojder, A. (red.), (2007), *Jedna Polska? Dawne i nowe różnicowania społeczne*, PAN, Komitet Socjologii, Wyd. WAM., Kraków.
 24. Kracher, A. Ridel, R. (red.), (2007), *Demokracja medialna – źródła władzy*, Wyd. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu, Racibórz.
 25. Laszczak, B. (2007), *Informacja na temat wojskowej służby kobiet – bilans zmian w latach 2001 – 2005 oraz propozycje nowych rozwiązań*, W: „Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza statusu i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych”, (red.) K. Dojwa, J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 26. Lelińska, K. (1995), *Sejm I Kadencji w świadomości postów*, W: „Świat elity politycznej” (red.) Włodzimierz Wesołowski, Irena Pańków, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
 27. Łapa, A. (2006), *Żołnierze zawodowi – kognitariusze czy plebejusze transformacji?*, W: „Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego” (red.) J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 28. Mach, B. (2003), *Pokolenia historycznej nadziei i codziennego ryzyka*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
 29. Maciejewski, J. (red.), (2003), *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 30. Maciejewski, J. (red.), (2001), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 31. Maciejewski, J. (2002), *Oficerowie wojska polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 32. Maciejewski, J. (2002), *Sylwetka kobiety w służbach zbrojnych RP – charakterystyka socjograficzna*, W: „Wojskowa służba kobiet a restrukturyzacja Sił Zbrojnych”, Agencja Wydawnicza „ULMAK”, Warszawa.
 33. Maciejewski, J. Gąsiorowska, A. (2006), *Psychologiczno – socjologiczne aspekty samobójstw w wojsku*, W: „Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego” (red.) J. Maciejewski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 34. Maciejewski, J. Haduch, T. Iwanek, T. Pieczywok, A. Wełyczko, L. Dojwa, K. (2008), *Podoficerowie zawodowi Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 35. Maciejewski, J. Wolska – Zogata, I. (2005), *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
 36. Mariański, J. „Nowe wymiary różnicowania religijności w Polsce”, W: A. Kojder (red.), „Jedna Polska? Dawne i nowe różnicowania społeczne”, PAN, Komitet Socjologii, Wyd. WAM., Kraków.
 37. Marody, M. (red.), (2002), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 38. Marody, M. (2002), *Przemiany religijności Polaków*, W: A. Jasińska – Kania, M. Marody (red.), „Polacy wśród Europejczyków. Wartości polskiego społeczeństwa na tle innych krajów europejskich”, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
 39. Kopper, G. G. Rutkiewicz, I. Schliep, K. (red.), (1996), *Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995*, Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ, Kraków.
 40. Michalczyk, S. (2000), *Media lokalne w systemie komunikowania*, Wyd. UŚ, Katowice 2000.
 41. Mikułowski – Pomorski, J. (2007), *Fragmentaryzacja w mediach: proces i narzędzie*, „Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo”, (red.) J. Frasz, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
 42. Mills, C. W. (2007), *Wyobraźnia socjologiczna*, przełożyła Marta Bucholc, red naukowa i przedmowa J. Much, PWN, Warszawa.
 43. Mocek, S. (2007), *Dziennikarze po komunizmie*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 44. Morawski, Z. (1999), *Funkcjonowanie policji w strukturze społecznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 45. Morawski, Z. (2005), *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeń-*

- stwa Polski na przykładzie trzech organizacji formalnych, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
46. Nogalski, B. Śniadecki, J. (1996), *Etyka menedżerska*, Bydgoszcz.
 47. „Oceny działalności prezydenta, sejmu i senatu”, CBOS, 100/2008.
 48. „Oceny sytuacji i stosunek do władz lokalnych”, CBOS, 18/2008.
 49. Olechnicki, K. Załęcki, P. (1997), *Słowniki socjologiczny*, Wyd. „Graffiti BC”, Toruń 1997.
 50. Patrzalek, W. (2007), *Funkcjonowanie i segmentacja rynku prasowego*, W: Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo”, (red.) J. Fras, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
 51. „Polacy o zawodach”, OBOP, 23/2000.
 52. „Prestiż zawodów”, CBOS, 32/1999.
 53. „Prestiż zawodów”, CBOS, 32/1999.
 54. „Opinia społeczna na temat zawodów zaufania społecznego”, CBOS, 73/2004.
 55. „Opinie o działalności instytucji publicznych”, CBOS, BS 16/2008.
 56. „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 1998.
 57. „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 2000.
 58. „Opinie o uczciwości i rzetelności zawodowej”, CBOS, 2006.
 59. Pełcki, K. (red.), (1992), *Elity polityczne w Polsce*, Warszawa.
 60. Pietraś, Z. (1996), *Problemy patologii elit politycznych*, W: „Z zagadnień socjologii polityki”, T. I. „Klasyczne i nowe obszary badawcze. Pogranicza dyscyplin i dziedzin. Kwestia teorii i praktyki”, (red.) L. W. Zacher, Wyd. Uniwersytetu Marii Skłodowskiej – Curie, Lublin.
 61. Pokorna – Ignatowicz, K. (2007), *Próba bilansu „nowego ładu informacyjnego, czyli o potrzebie badań nad polskim systemem medialnym*, W: Studia nad mediami i komunikowaniem masowym. Teoria. Rynek. Społeczeństwo, (red.) J. Fras, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
 62. Rychard, A. (2002), *Polityka i społeczeństwo w Polsce: ewolucja porządku instytucjonalnego*, W: „Utracona dynamika? O niedojrzałości polskiej demokracji” praca zbiorowa pod red.: E. Korkrzyckiego, A. Rycharda i A. Zybortowicza, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
 63. Sułek, A. (2002), *Ogród socjologii metodologicznej*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 64. Szacka, B. (2003), *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa.
 65. Szacki, J. (2002), *Historia myśli socjologicznej*. Wydanie nowe, Wyd. PWN, Warszawa.
 66. Sztompka, P. (2002), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. „Znak”, Kraków.
 67. Ulrich, B. (2002), *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, tłum. Stanisław Cieśla, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
 68. Ustawa z dnia 11 września 2003 r. O służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.
 69. „Utracona dynamika? O niedojrzałości polskiej demokracji” praca zbiorowa pod red. Edmunda Mokrzyckiego, Andrzeja Rycharda i Andrzeja Zybortowicza, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2002.
 70. Wasilewski, J. (red.), (2006), *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 71. Wasilewski, J. (2006), *Formowanie się nowej struktury społecznej*, W: „Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian”, (red.) J. Wasilewski, Wyd. „Scholar”, Warszawa.
 72. Wesołowski, W. Pańków, I. (red.), (1995), *Świat elity politycznej*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
 73. Wojskowa służba kobiet a restrukturyzacja Sił Zbrojnych, Agencja Wydawnicza „ULMAK”, Warszawa 2002.
 74. Wolska – Zogata, I. (2002), *Specyfika zawodu dziennikarskiego (na przykładzie dziennikarzy wrocławskich)*, W: „Socjologiczne portrety grup społecznych” (red.) Z. Zagórski, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
 75. www.wp.mil.pl
 76. Zacher, L. W. (red.), (1996), *Z zagadnień socjologii polityki*, T. I. „Klasyczne i nowe obszary badawcze. Pogranicza dyscyplin i dziedzin. Kwestia teorii i praktyki”, Wyd. Uniwersytetu Marii Skłodowskiej – Curie, Lublin.
 77. Zagórski, Z. (red.), (2002), *Socjologiczne portrety grup społecznych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.